

менен жыраўлар ҳаққындағы мағлыўматларды жазған ҳәм сөзлик дүзген Қ.Мақсетов. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1984.; Юсупов И. Халқ донишмандлиги дурдонасы. -Шахриёр. Қорақалпоқ халқ достони. Мухаммад Али таржимаси.-Тошкент: Ғ.Ғулом нашрияёти, 1978.

7. Каримов А. «Шарьяр» дәстаны ҳәм оның туўысқан халықлар фольклоры менен байланысы. // «Әмиўдәрәя» №6, 1974, 15-18-бетлер.; Мақсетов Қ. «Шарьяр» дәстанының тили ҳаққында. / Вестник Каракалпакского Филиала АН Уз ССР, 1960, №2; Сағитов И.Т. «Шарьяр» дәстаны ҳаққында. / «Совет Каракалпакстаны», 5-ноябрь 1959, №213. Срашова Г. «Шарьяр» дәстанының вариантлары ҳаққында. // Каракалпақстан муғаллими. 2000, №3-4; Кенесбаева Ш.К. Каракалпақ халық дәстаны «Шарьяр»: жыйналыўы, бастырылып шығарылыўы ҳәм изертлениўиниң гейпара мәселелери.// «Илим ҳәм жәмийет», №1-2019, 40-44-бетлер; Кенесбаева Ш.К. Каракалпақ халық дәстаны «Шарьяр»дың сюжетлик қатламлары. // «Илим ҳәм жәмийет», №2-2019, 34-41-б.; Кенесбаева Ш.К. «Шарьяр» дәстанының мазмуны ҳәм атқарылыўы өзіншелигиниң жанрлық белгилер жаратыўға қатнасының гейпара мәселелери. // «Илим ҳәм жәмийет», №3-2019, 65-67-бетлер.

8. Нурмухамедов М.К. А.С.Пушкинниң ертектери ҳәм Орта Азия халықларының фольклоры. (Сюжетлик уқсаслықлар ҳәм образлар үнлеслиги).-Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987, 29-34-бетлер; Мақсетов Қ. Каракалпақ халқының аўызеки көркем дөретпелери. -Нөкис: «Билим», 1996, 296-304-бетлер; Сағитов И.Т. Каракалпақ халқының қахарманлық эпосы.- Нөкис: «Қарақалпақстан», 1986, 38-39-бетлер; Айымбетов Қ. Халық даналығы. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1988, 103-105-бетлер; Кожуров О. Шығармалары.- Нөкис: «Қарақалпақстан», 1988, 28-29-бетлер.

9. Пазылов А.К. «Шарьяр» дәстанында әдеп-иқрам тәрбиясы.-Пазылов А.К. Әдеп-иқрам тәрбиясы. -Нөкис: «Билим», 1993, 23-28-бетлер; Пазылов А.К., Алламбергенов Е.К. Каракалпақ халық дәстаны «Шарьяр» ҳәм тәлим-тәрбияның гейпара мәселелери. // «Илим ҳәм жәмийет», №4-2018, 83-86-бетлер.

10. Сабирова М.Г. «Шарьяр» дәстанында аманат ҳәм аманатқа қыянет мәселелериниң сәўлелениўи. -Сабирова М.Г. Шаңарақларда ақыл шахсын қәлиплестириўге байланыслы тәрбия мәселелериниң өзине тән өзгешеликтери.-Нөкис: «Билим», 2019, 12-14-бетлер;

11. Алламбергенов Е.К. «Шарьяр» дәстанында ақыл тәрбиясы мәселелери // «Илим ҳәм жәмийет», №3-2019, 81-83-бетлер; Алламбергенов Е.К. «Шарьяр» дәстанында әдеп-иқрам тәрбиясы.// «Илим ҳәм жәмийет», №4-2019, 11-12-бетлер; Алламбергенов Е.К. «Шарьяр» дәстанында эстетикалық тәрбия.// «Илим ҳәм жәмийет», №4-2019, 9-11-бетлер.

РЕЗЮМЕ

Қорақалпоқ халқ достони «Шарьяр» халқнинг энг қадри миллий мулки ҳисобланади. Достон қомусий асар бўлиб, унда халқнинг табиат ва жамият ҳақидаги қадимий ижтимоий-сиёсий қарашлари, тил, тарих, этнография ва бошқа соҳаларга тегишли тушунчалари, маълумотлари акс этган. Мақолада қорақалпоқ халқ достони «Шарьяр» педагогик аспектда ўрганилган.

РЕЗЮМЕ

Каракалпакский народный эпос «Шарьяр» является одним из ценных национальных духовных достояний народа. Эпос считается энциклопедическим произведением в котором отражаются общественно-политические взгляды народа, язык, история, литература, этнография и другие эмпирические сведения о природе и обществе. В статье анализируется каракалпакский народный эпос «Шарьяр» в аспекте педагогических наук.

SUMMARY

The Karakalpak folk epos «Shariyar» is one of the valuable national spiritual heritages of the people. The epos is considered to be an encyclopedical work in which the social-political views of the people, language, history, literature, ethnography and other empiric data about nature and society are reflected. The author of the article analyzes the Karakalpak folk epos «Shariyar» in the aspect of Pedagogical sciences.

ҚАРАҚАЛПАҚ ӘДЕБИЯТЫНДА ИМПРОВИЗАЦИЯ ДӘСТУРИНИҢ ИЗЕРТЛЕНИЎ МӘСЕЛЕСИ

К.Г.Матимов - таяныш докторант

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Tayanch so'zlar: импровизация, анъана, халқ оғзаки ижоди, жиров-шайир

Ключевые слова: импровизация, традиция, народного творчества, жиров-шаир

Key words: improvisation, tradition, folk art, jirov-shair

Қарақалпақ халқының узақ тарийхына көз жиберсек халқымыздың тарийхының бир неше әсирлик жылнамасы барлығын, аўызеки халық дөретпелериниң қарақалпақлардағы нұсқасы дүньядағы ҳеш бир халықтан қалыспайтуғын алтын ғәзийнесиниң бизде барлығын сеземиз. Әлбетте, халқымыз сөзге уста, шешен, дилўар, жуўабый кең саҳраны бұлбил гөясына жеткерген сазенде, қосықшы, қыссахан, жыраў, бақсыларға ийе болғанлығының гүўасы боламыз. Мине, усы көркем өнер талант ийелери шайыр, жыраў, бақсы, шешенлер таярлықсыз, тосыннан қосық шығара алатуғын импровизациялық қәсийетке ийе болған. Бундай импровизациялық укып әсиресе шайырлар ҳәм кыз-жигитлер айтыс жанрында белгили дәреже өз көринисин тапқан. Айтыс импровизациялық укыпты талап етеди, бундай талант, укып болмаса айтыса алмайды, ямаса жеңилип қалады. Улыўма импровизациялық укып тек ғана айтыс жанрында ямаса шайырлар дөретушилигинде емес, көркем өнер (музыка, живопись, хореография, театр, кино х.т.б.) тараўларының барлығында бар болған көркем әдебий қубылыс болып табылады. Ал, биз усы мақаламызда көркем әдебиятта болған импровизациялық қубылысты үйрениўди ҳәм оның изертлениў мәселелерин сөз етпекшимиз.

Импровизация (латын сөзи, таярлықсыз, тосыннан) – күтилмеген жерден белгили бир темада суўырып салып көркем дөретпе шығара беріў деген мәнини аңлатуў менен бирге, көркем өнер тараўының (әдебият, му-

зыка, театр, сүүретлеу өнери, хореография х.т.б.) барлығында бар болған әдебий қубылыс. [1.152] Мине, усындай таярлықсыз түрде бирден көркем дөретпе шығара алыу қәбилетине ийе болған дөретушини импровизатор деп атайды. Импровизатор жазып отырмай-ақ, турған жеринде шығарманы яки қосық текстин ядтан шығара береді. Импровизациялық қәсийет әсиресе, поэзияда, айтыс жанрында оғада өнимли қолланылып, бундай талантқа ийе болған дөретуши тулғаны халық тилинде төкпе шайыр, төкпе талант ийеси деп атаған. Импровизациялық қәсийет (төкпе талант, таярлықсыз суўырып салып шығарма дөретуі) ески ҳәм ертедеги халық аўызеки дөретушилигинен саға алып, бүгинги дәуирге шекем жазба әдебиятта да, ал ҳәзирги дәуирдеги өмир сүрип атырған көркем аўызеки әдебиятымызда да даўам етип қиятыр.

Ерте дәуірден барлық халықларда импровизациялық қәсийетке ийе болған талантлы әдебий тулғалары болғаны сыяқлы, қарақалпақ халқының да жыраў-шайырлары, шешенлери, бақсылары, әпенди-лаққылары, айтыс шеберлери, сөз дилўарлары болып, импровизациялық қубылыстың озық үлгилерин пайда етті. Өткен заманларда импровизаторлар (төкпе талант ийелери) той-мерекелерде ядынан суўырып салып айта беретуғын болған. Жазба әдебияттың ўәкиллери менен салыстырғанда импровизаторлардың (төкпе талант ийелериниң) да турмысты үйрениў жолы, дөретуі усылы бирдей деўге болады. Халықтың жеке турмысын

билмесе, кунт пенен үйренбесе, тәжрийбеге ийе болмаса, ким болса да ядтан, тосынан шығара алмайды. Булардың бір-биринен тийкарғы айырмасы сонда импровизатор жазып отырмай-ақ айта береді, өз шығармасын ядында ғана дүзетеді, онда қандай да болмасын бұрыннан таяр схема болады, сол бұрынғы өзіндік тәжрийбеден пайдаланады. Сондай-ақ импровизатор шайырда турмысты сезіу, уғыныу сыяқлы өзгеше ол тез сезинеді, тез уғып алады, ядында бекем сақлайды.

Импровизаторлық дәстүр ерте дәуірдегі халықтың көркем ауызеки дәретиушилигінде болыуы менен бірге, көпшилик қарақалпақ жырау-шайырлары, шешенлерінде болған хәм буны бизге қарақалпақ әдебиятының тарийхынан жақсы таныймыз. Булардан Соппаслы Сыпыра жырау, Асан қайғы, Жийренше шешен, Доспабет жырау, Мүйтен жырау, Жийен жырау, Шаңқай жырау, Күнхожа, Әжинияз, Бердак, Аяпберген Муўсаев, шығармалары бұған гүа. Сондай-ақ, суўырып алып айтыу, А.Дабылов, С.Нурымбетов, Т.Жумамуратовларда да ушырасады. [2.40-41] Хәттеки, Маман бий, Айдос бий, Ерназар бий, Турым бий, Ережеп тентеклер хәм бий, хәм шешенлик таланты, хәзир жуўаппылығы менен қарақалпақ халқының бирлигин сақлап келген. Мине, усы бийлердің хәзир жуўаппылығы, пикирин, сөзин өткізе алыу, сөз күдиретинен шебер пайдаланыуы да импровизациялық укыптың жемиси болып табылады.

Қарақалпақ әдебиятында хәм фольклорында импровизация дәстүри ерте заманлардан бар болған әдебий кубылыс болып, арнаулы түрде изертлеу ізде қалып баратырғандай көринеді. Бірақ, бул мәселе бойынша бир қанша алымлар Н.Дәўқараев, Қ.Айымбетов, Қ.Мақсетов, Ә.Пахратдинов, К.Алламбергеновлар өзлериниң илимий мийнетлеринде белгили дәрежеде үйренип шыққан еди. [3]

Қарақалпақ әдебияттануы илиминде импровизациялық кубылысты биринши рет Н.Дәўқараев өзиниң илимий мийнетлеринде халықтың көркем ауызеки дәретиушилигінде оның әсиресе айтыс жанрында хәм жырау-шайырлар, бақсылар, шешенлер дәретиушилигінде бар екенлигин атап өтеді.[4.96] Бірақ, халық тилинде импровизациялық көркем әдебий кубылыс «төкпе шайыр», «ақпа шайыр» деп атап келинген. Мине, усы халықлық термин менен Н.Дәўқараев: «...Соппаслы Сыпыра жырау, Жийренше шешен, Жийен жырау, Нурабылла сыяқлы жырау-шайырлар, бақсылар хәм Тыным қатын, Құлымбет, Атамурат, Қыдырғияз, Есенгелди сыяқлы ақпа шайырлар болған» [4.97]-деп атап өтеді. Демек, импровизациялық көркем әдебий кубылысқа ийе болған шайыр яки жырау, ол бақсы яки шешен болсын хәзир жуўабый таланты адамды ақпа шайыр деген атама менен жүриткен. Ал, қазақ әдебиятында бундай талантқа ийе болған адамды ақын деп атаған. Бундай көзқарас белгили қазақ жазушысы С.Муханов «Айтыс және ақын» мақаласында «қазақтың ауызеки халық дәретиушилигінде ақынлық атақ тек айтыста ғана табылады, көпшилик алдында тосаттан бирден сөз тауып өз ойын өткірлеп айта билген, екінши ақын менен айтыстың бәйги атындай озып шыққанлары ғана ақын деп аталған» [5.4-5]-деп көрсетеді. Демек, қазақ әдебиятында ақын дегени импровизациялық қәсийетке ийе болған адам түсинилсе, қарақалпақ әдебиятында буны төкпе шайыр, ақпа шайыр деп атап келген.

Жыраулар поэзиясында Соппаслы сыпыра жырау, Асан қайғы, Доспабет жырау, Мүйтен жырау, Жийен жыраулар өз толауларында ақыл-парасаттылық пенен сөз тапқырлығы, дилуарлығы, қыйын-қыстаулы жағдайдан сөз күдирети аркалы жағдайды жумсарта алыуы укыптарын импровизациялық кубылыстың көриниси сыпатында бахалағымыз келеді. Мәселен, усындай импровизациялық қәсийетке ийе тапқырлық

Мүйтен жыраудың ханның түсин жорығанында да бар. Бухар ханы бир жаман түс көрип, түсинде хәмме тислери төгилип, тек бир тиси ғана қалған екен. Көп даналарды шақыртып жорытып көрсе «Тақсыр, сизің үрім-путағыңыздан хеш ким қалмайды. Хәммеси өледі, тек өзиңіз қаласыз»-депти. Бұған ханның қәхәри келип, хәммени қылыштан өткізген. Гезек Мүйтен жырауға келгенде: «Басқаларды билмедим-дә, бірақ сизің өмириңіз жүдә узак болады екен»-депти. Негизинде Мүйтен жырау алдыңғы данышпанлардың сөзин сәл басқашалау етип айтқан. Мине, бул гәп ханға унаған хәм макул түскен. Мүйтен жырауға сарпай жапқан. Бул жерде Мүйтен жырау хәм жуўабый шешен хәм импровизатор екенлигин көриуге болады. Бул айтқан гәп Мүйтен жыраудың импровизациялық укыбы басым екенлигин көрсетеді.

Қарақалпақ әдебияты тарийхында импровизациялық қәсийетке ийе болған таярлықсыз, суўырып салыу, төкпе талантқа ерисіу қалай өз-өзинен болады деген сорау туўылыуы тәбибий, әлбетте. Ол бириншиден Алла-Талла тәрәпинен берілген талант, сый болса, екіншиден, ол бәрхә көркем сөз байлығын жыйнайды, онда таяр схема болады. Үшіншиден халық ғәзийнеси – көркем ауызеки дәретиушилигин бәрхәма үйренип жүреді. Төртіншиден халықтың турмыс тәризин, хәр бир тарау адамларының жетискенлиги хәм кемшилиги, адамлардың минез-қулкын үйренип жүреді.

Сондай-ақ қарақалпақ әдебияттануы илиминде импровизациялық изертлеуде хәм үйрениуде белгили дәрежеде пикир айта алған алымлардан Ә.Пахратдинов халық шайырлары дәретиушилигінде импровизациялық укыптың бар екенлиги А.Муўсаев, А.Дабылов, С.Нурымбетов хәм Т.Жумамуратов дәретиушилигінде талқыға алады. [6]

Әдебияттануы илиминде импровизациялық кубылысты үйрениуде оны шайырлар айтысы дәретиушилигінде талқыға алып изертлеуде белгили илимпазлардың бири К.Алламбергенов болды. Ол өз изертлеулеринде импровизациялық дәстүрдің раўажланыуы хәм қәлиплесиуін шайырлар айтысында дәретиушилигінде талқыға алады. Деген менен бул дәстүрдің раўажланыуы басқышлары халықтың көркем ауызеки дәретиушилигинен, ертедеги жырау-шайырлар мийрасынан саға алып, бүгинги айтыс жанрында өз алдына көркем өнерде әдебий кубылыс болып атырғанлығын айтып өтеді. Соның менен бірге айтыс жанрының өзи де импровизациялық дәстүрге тийкарланғанлығын атап өтеді. Сондай-ақ «...төкпе суўырып салмай талант пенен шын жүректен қуйылып шыққан жыр, қосық халықтың кеўлине қонымлы болып келеді, халық бундай қосықларды ұмытастан узак ўақыт ядында сақлайды» [7.35]-деп көрсетеді.

Улыўма айтқанда қарақалпақ әдебияттануы илиминде импровизациялық кубылыстың изертлениуі басқышларын көрип өттік. Бірақ, бүгинги әдебияттануы илими ушын усы изертлеулер жетерлемі? деген сорау туўылыуы тәбибий кубылыс. Бул әлбетте, жетерли емес, қарақалпақ әдебиятында бул импровизациялық дәстүр ерте заманлардан халықтың көркем ауызеки дәретиушилигинен саға алып, жырау-шайырлар дәретиушилигінде раўажланып, бүгинги күнде де еле де раўажланыуы даўам етип атырғанлы белгили.

Бириншиден, әдебияттануы илиминде импровизация дәстүриниң теориялық тийкарлары, қәлиплесиуі, пайда болыуы хәм раўажланыуы басқышларын үйрениу бүгинги илимнің ең әхмийетли мәселелериниң бирине айланбақта.

Екіншиден: Халық ауызеки дәретиушили үлгилери: дәстанлар, ертеклер, халық қосықтары, киши лирикалық хәм киши эпикалық жырлар, аңыз-әңгемелер, айтыс хәм шешенлик сөзлердеги импровизациялық үлгилер талкылануы тийис.

Үшиншиден: ҳазирги дәўир көркем аўызеки дөре-тиўшилигинде, ҳазирги қарақалпақ әдебиятында (халық қосықлары, салт-дәстүр жырларында (бет ашар)

импровизациялық көркем әдебий қубылыс талқыға алынып, бір системаға салынып изертлениў керек деген жуўмаққа келдик.

Әдебиятлар:

1. Ахметов С., Бахадырова С. Фольклорлық терминлердің қысқаша сөзилиги. Нөкис: «Билим», 1993., 40-41-бетлер.; Ахметов С., Есенев Ж., Жаримбетов Қ., Әдебияттану атамаларының орысша-қарақалпақша түсіндірме сөзлиги, Нөкис: «Билим», 1994.152-бет.
2. Ахметов С., Бахадырова С. Фольклорлық терминлердің қысқаша сөзилиги. Нөкис: «Билим», 1993., 40-41-бетлер.
3. Ахметов С., Бахадырова С. Фольклорлық терминлердің қысқаша сөзилиги. Нөкис: «Билим», 1993.; Дәўқараев Н. Шығармаларының толық жыйнағы. II том. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1977.; Айымбетов Қ. Халық даналығы. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1988.; Максетов Қ. Қарақалпақ фольклорының эстетикасы. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1971.; Пахратдинов Ә. Роль назначения творчества народных шаирав в становлении и развитии каракалпакской советской литературе. Нукус: «Қарақалпақстан», 1976.; Пахратдинов Ә. Садық Нурымбетовтың творчестволық жоллары. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1976.; Пахратдинов Ә. Халық шайырларында шайыршылықтың келип шығуы тарихынан. Нөкис: «Қарақалпақстан» 1980.; Алламбергенов К. Қарақалпақ әдебиятында айтыс. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1989.
4. Дәўқараев Н. Шығармаларының толық жыйнағы. II том. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1977, 96-бет.
5. Айтыс. I том. 1942-ж. 4-5-бетлер. Цитата алынды: Пахратдинов Ә. Халық шайырларында шайыршылықтың келип шығуы тарихынан, Нөкис: «Қарақалпақстан», 1980. 4-бет.
6. Пахратдинов Ә. Халық шайырларында шайыршылықтың келип шығуы тарихынан. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1980.
7. Алламбергенов К. Қарақалпақ әдебиятында айтыс, Нөкис: «Қарақалпақстан», 1989. 35-бет.

РЕЗЮМЕ

Бу мақалада қарақалпақ адабиетіде импровизация аңғанасининг назарий асослари, равожланиш даврлари ва бугинги қарақалпақ адабиетшунослик фанида илмий изланишлар, Н.Давқараев, Қ.Айымбетов, А.Пахратдинов, К.Алламбергеновларнинг илмий изланишлари асосида сўз этилади. Импровизация аңғанасининг равожланиш даврлари ва жараёнлари қарақалпақ халқининг оғизаки ижоди жиров-шайирлар ижодидан намуна олғани ва бугинги қарақалпақ адабиетіде давом этиш жараёни сўз этилади.

РЕЗЮМЕ

В данной статье идет речь о теоретических основах импровизационных традиций в каракалпакской литературе, этапах формирования, развития и вопросах исследования в современном каракалпакском литературоведении на основе исследований Н.Давкараева, К.Айымбетова, А.Пахратдинова, К.Алламбергенова. А также, говорится о возникновении явления импровизации, этапах формирования каракалпакского художественного устного народного творчества, о том, что оно берет начало с наследия жырау-поэтов раннего периода и продолжается и в сегодняшней каракалпакской литературе, и в современном художественном устном творчестве, в том числе и в традиционных песнях.

SUMMARY

This article discusses the theoretical foundations of improvisational traditions in Karakalpak literature, the stages of formation, development and research issues in modern Karakalpak literary criticism based on the research of N. Davkaraev, K. Aimbetov, A. Pakhratdinov, K. Allambergenov. And also, it is said about the occurrence of the phenomenon of improvisation, the stages of the formation of the Karakalpak oral folk art, that it originates from the legacy of zhyrau poets of the early period and continues in today's Karakalpak literature, and in modern oral art, including in traditional songs.

ШЕЪРИЯТДА ДИАЛОГ: ЛИРИК ВА ДРАМАТИК ТАСВИР

С.Матякупов – филология фанлари номзоди, доцент

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: лирика, диалог, монолог, лирик тасвир, драматик тасвир бадий ифода.

Ключевые слова: лирика, диалог, монолог, лирическое описание, драматическое описание, художественное сознание.

Key words: lyrics, dialogue, monologue, lyric description, dramatic description, literary mind.

Замонавий илм-фан бугунги кунда барча соҳалар каби адабиётшунослик олдиға ҳам аниқ вазифаларни белгилаб берди. Зеро, халқимизнинг азалий мероси, миллий кадриятларини умуминсоний мезонлар билан ўрганиш ва жаҳон цивилизацияси таракқиетидаги ўрни ҳамда аҳамиятини кўрсатиш адабиётнинг асосий мақсадларидан биридир. Шу маънода, бугунги кунда адабиётнинг барча тур ва жанрларида кузатилаётганидек, шеърятда ҳам шакл ва мазмун жиҳатдан ўзгариш ҳамда янгиланишлар бўй кўрсатмоқда. Бу нарса биринчи галда инсон ва унинг тақдири талқини борасида намоён бўлиб, бу каби муаммоларни бадий тадқиқ этишда ўзига хос шакллар, ифода усуллари вужудга келмоқда.

Истиклол даври ўзбек шеърятининг турли қирралари бўйича адабиётшунослигимизда бир қатор монографик тадқиқотлар яратилиб, уларда бадий психологизм, образ ва ритм муносабати, ҳаётни поэтик талқин этиш таомиллари, бадий хусусиятлари, ижодкор шахсияти ва лирик қаҳрамон, халқона поэтик тафаккур, услубий изланишлар, модерн шеърят поэтикаси, шеърый туркум табиати каби бир қатор муаммолар махсус тадқиқ қилинди.

Шеърятда диалог масаласи жаҳон, рус ва қардош халқлар адабиётшунослигида муаян даражада тадқиқ этилиб, диссертация ва мақолаларда илмий жиҳатдан умумлаштирилган.

Ўзбек адабиётшунослигида шеърятда диалог ва унинг талқин хусусиятлари борасида ҳозирга қадар

йирик илмий тадқиқот иши яратилган эмас. Адабиётшунос олим, профессор Б.Саримсоқов томонидан А.Навоий лирикасида ғазал-мулоқот шакллари бўйича эълон қилинган мақолада жанр табиати ҳамда мулоқотнинг вужудга келиш омиллари илмий таҳлил қилинади [10]. Лекин замонавий шеърятда диалогларнинг қўлланиши ҳамда унинг илмий-назарий асосларини ёритиш бугунги адабиётшунослигимиз олдидаги муҳим вазифалардан биридир. Зеро, диалог бадий ижод назарияси ва психологиясининг энг муҳим омили саналади. Шу маънода, бадий асар қайси тур ва жанрга оид бўлмасин унда асосан ижодкорнинг олам ва одам билан мулоқоти акс этади. Негаки, “Бадий матн назмий, насрий ёки драматик кўринишда бўлишидан қатъи назар, унда муаллиф “мени” асосий ўринда туради. Назмий матн монологик характерда, драматик матн, асосан, диалогик характерда, насрий матн ҳам диалогик ҳам монологик кўринишда бўлади. Назмий асар қаҳрамони шоирнинг ўзи бўлиб, унинг асардаги воқеа-ҳодисаларга, шахс ёки нарсаларга, ҳолат ёки жараёнларга муносабати шеър матнига сингдириб юборилган бўлса, драматик ва насрий матнларда асар қаҳрамонлари ва улар билан боғлиқ ҳолатлар ремаркалар орқали берилади” [9:38]. Асли шеърый асар диалогик тафаккур маҳсули сифатида вужудга келади. Унда шоир ўз қалб кечинмаларини у ёки бу шаклдаги диалог (ички ва ташқи) замирида ифода қилади.

Ҳозирги ўзбек адабиетида яратилган шундай шеър-